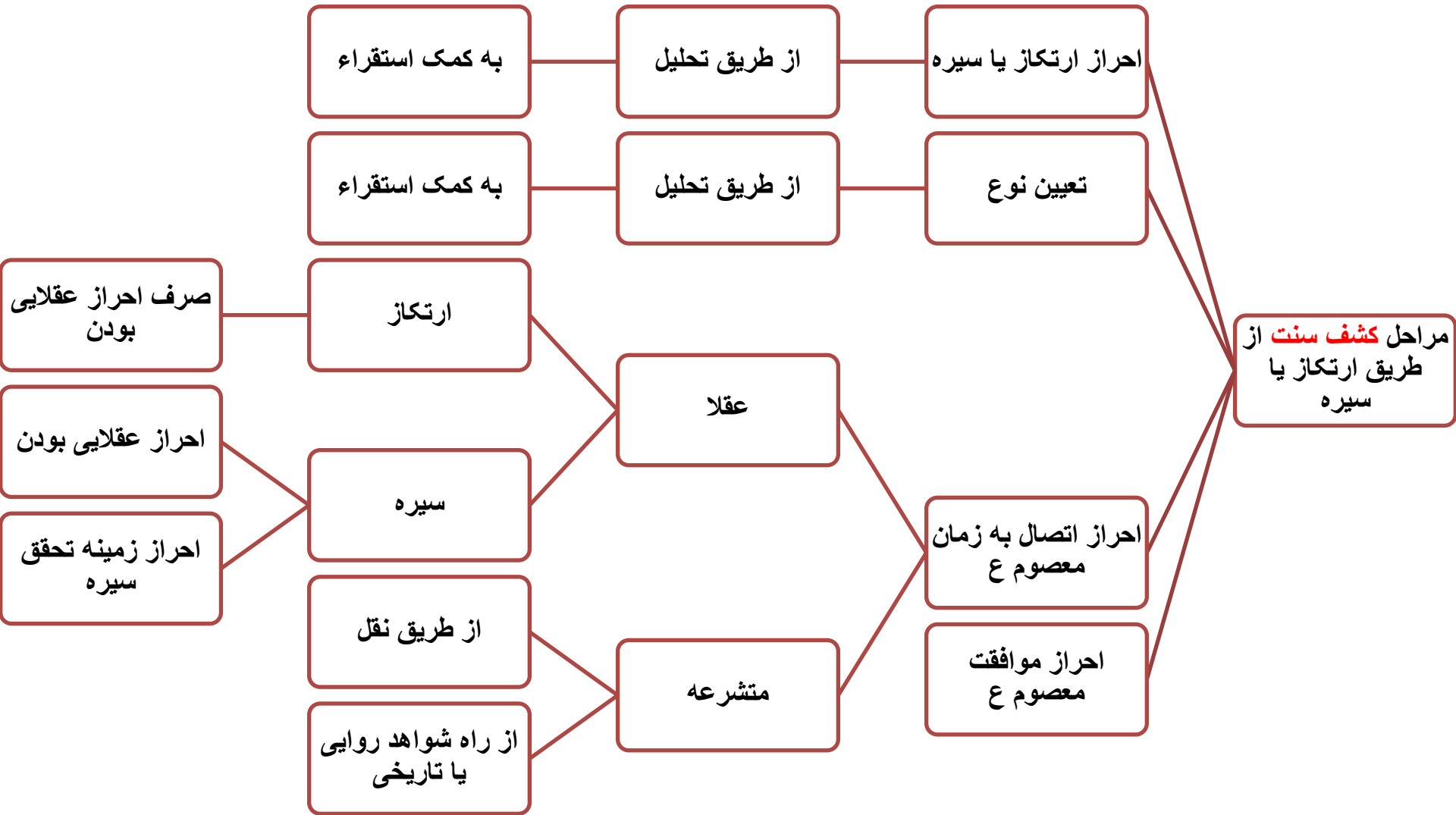
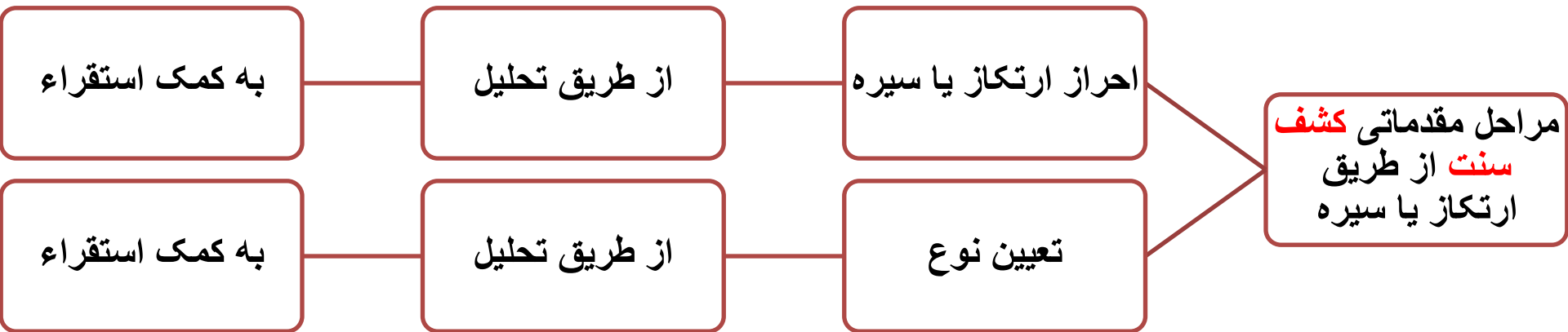

علم أصول الفقه

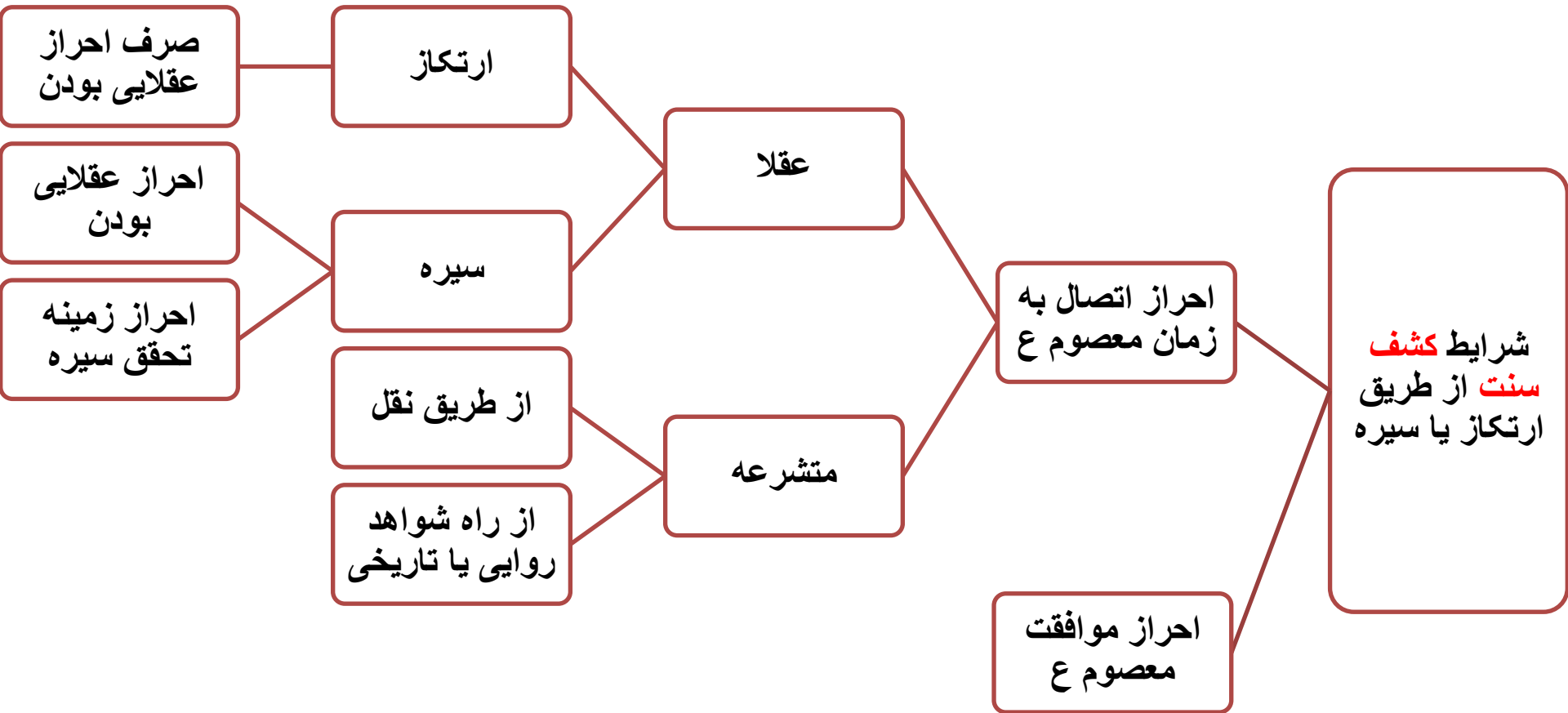
١٢-١٢-٩٢ حجية الظن في نفسه ٦٣

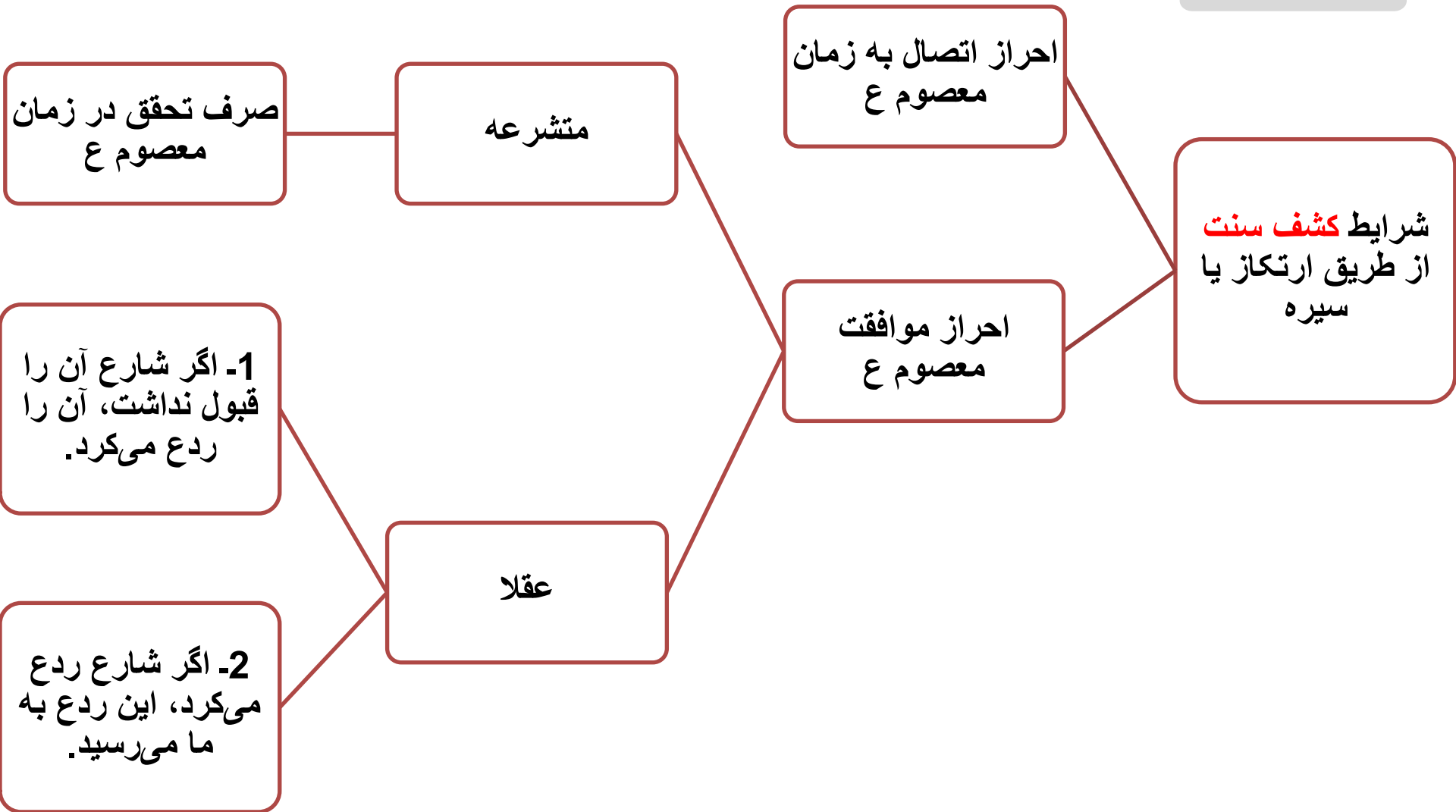
دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

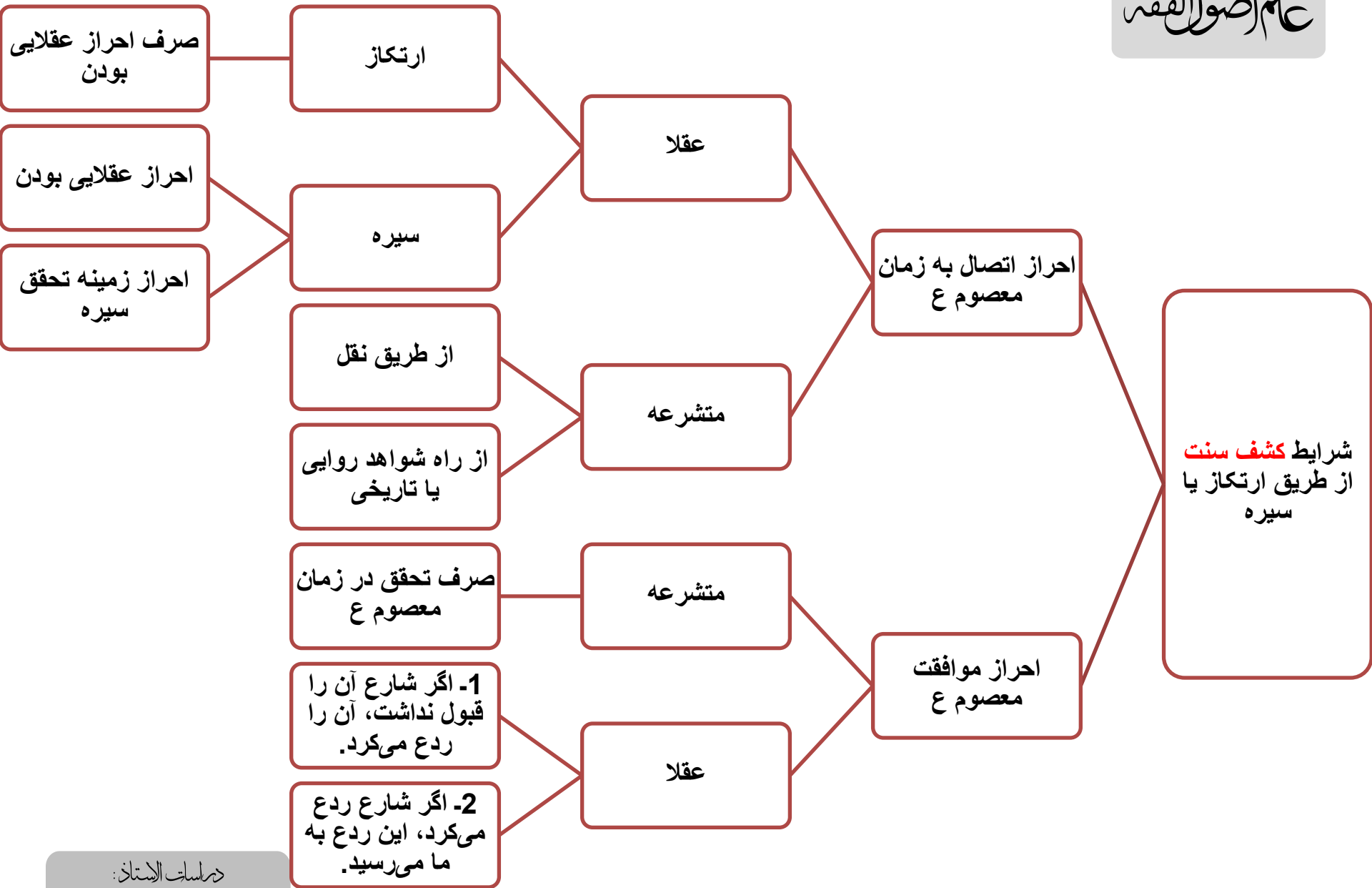

راه‌های کشف اتصال سیره و ارتکاز به زمان معصوم

- این اتصال گاهی از طریق نقل ثابت می‌شود که اگر نقل یقین آور باشد، قابل پذیرش است
- **{اما اگر یقین آور نباشد، فایده‌ای ندارد.}**
- گاهی نیز با ملاحظه مجموعه‌ای از شواهد و قرائن یقین می‌کنیم که اتصال محقق است.

راه‌های کشف اتصال سیره و ارتکاز به زمان معصوم

- اگر مبنای استنادما آیت الله سید کاظم حائری - حفظه الله - را بپذیریم که حجیت خبر واحد یک امر متشرعی باشد، می‌توانیم سیره و ارتکاز قائم بر حجیت خبر واحد را مثالی برای اتصال از نوع دوم بدانیم.
- بر اساس این مبنا بناء متشرعه امروز بر حجیت خبر واحد است و ما شک داریم آیا در زمان معصوم - علیه السلام - هم همین بنا بود یا نه.

راه‌های کشف اتصال سیره و ارتکاز به زمان معصوم

- شیخ طوسی - رضوان الله تعالی علیه - نقل کرده‌است که که در زمان ائمه - علیهم السلام - اصحاب همین سیره عمل به خبر واحد را داشتند. این یک نقل خود خبر واحد است و مفید یقین نیست؛ هرچند احتمالی را ایجاد می‌کند.

راه‌های کشف اتصال سیره و ارتکاز به زمان معصوم

- با مراجعه به سنت روایی خودمان می‌بینیم روات خدمت ائمه - علیهم السلام - می‌رفتند و مطالبی را می‌گرفتند و برای دیگران نقل می‌کردند، آن نیزها برای دیگران نقل می‌کردند و این روایات آحاد در کتب شیعه و سنی فراوان نقل شده‌است. اگر واقعاً بناء متشرعه زمان معصوم - علیه السلام - بر حجیت خبر واحد نبود، پس این همه اخبار آحاد از کجا در سنت دینی ما، چه نزد شیعه و چه نزد اهل سنت، پیدا شده‌است.

راه‌های کشف اتصال سیره و ارتکاز به زمان معصوم

- همچنین مفاد بعضی از اخبار نیز مؤید وجود سیره اخذ به خبر واحد است؛ مثلاً از روایاتی که اصولی‌ها در حجیت خبر واحد به آن‌ها تمسک می‌کنند می‌توانیم استفاده کنیم که برای راویان این روایات حجیت خبر واحد مسلم بوده است. در آن روایات این مضمون را درباره برخی از راویان داریم که ائمه - علیهم السلام - فرموده‌اند: فلان کس ثقة است و شما می‌توانید بروید از او مطلب بگیرید.

راه‌های کشف اتصال سیره و ارتکاز به زمان معصوم

- ممکن است هیچ یک از این شواهد مفید یقین نباشد و به صورت خاص دلیل بر حجیت هیچ یک از آنها نداشته باشیم. اما اگر این ظنون نظیر نقل شیخ طوسی - رضوان الله تعالی علیه - ، پدیده‌ای به نام خبر در سنت اسلامی و وجود پیش فرض حجیت خبر واحد در کلمات ائمه - علیهم السلام - یا سؤالات روات، را به هم ضمیمه کنیم، به این نتیجه می‌رسیم که پس چنین چیزی در زمان معصوم - علیه السلام - هم پذیرفته شده بود.

راه‌های کشف اتصال سیره و ارتکاز به زمان معصوم

- غیر از ارتکاز و سیره متشرعه و عقلا، وجود سایر سیره‌ها و ارتکازات در زمان ما ارزشی در بحث فقهی ندارند؛ از سوی دیگر دستیابی به اتصال آن‌ها به زمان نص کار مشکلی است؛ هر چند عقلاً محال نیست.

راه‌های کشف اتصال سیره و ارتکاز به زمان معصوم

• . بحوث فی علم الأصول، ج ۴، ص ۲۴۱.

• . همان، ص ۲۴۱.

• . این تأیید با قطع نظر از آن اشکالاتی است که در مباحث معرفت‌شناسی بر استقراء وارد می‌شود و شهید صدر - رضوان الله تعالی علیه - آن اشکالات را بر اساس آنچه در مبانی منطق استقراء فرموده‌است، حل شده می‌دانند. (ر.ک: الصدر، السید محمد باقر، الأسس المنطقية للإستقراء، ص ۲۲؟)

راه‌های کشف اتصال سیره و ارتکاز به زمان معصوم

- وقتی یک حیوانی را ذبح کردند و مقداری از خورش به صورت متعارف خارج شد، خون باقی مانده در بدن حیوان را دم متخلف در ذبیحه می‌گویند که پاک است.
- سیره یک امر خارج از ذهن و فعل بیرونی است و ممکن است بتوانیم از طریق گزارش‌های تاریخی و شواهد روایی وجود یک سیره را کشف کنیم اما ارتکاز یک امر ذهنی است و احراز اینکه در ذهنشان چه چیزی بوده‌است، مشکل است.
- اینکه می‌شود با این روایات حجت بودن خبر واحد را ثابت کرد یا نه، محل بحث است. ولی برداشت ما این روایات در جهت مورد نظر در اینجا مسلم است.
- البته این برداشت خود متوقف بر صدور این روایات از معصومین - علیهم السلام - است.
- وقتی می‌گوییم خبر واحد حجت نیست، بدین معنا نیست که حتماً کذب است و مطابق با واقع نیست، بلکه احتمال دارد مطابق باشد و احتمال دارد مطابق نباشد؛ البته خبر واحد به طبیعت خودش مفید ظن است؛ یعنی احتمال مطابقتش از عدم مطابقتش بیشتر است و ظن بما هو ظن حجت نیست.

راه كشف امضای معصوم

- امضای سیره و ارتکاز متشرعی
- فرض کنید وجود سیره یا ارتکاز متشرعی را در زمان معصوم - علیه السلام - احراز کرده‌ایم؛ نظیر سیره متشرعی دربارهٔ جهری خواندن نماز ظهر جمعه.
- مسألهٔ نماز ظهر جمعه یک مسألهٔ شرعی است و اگر سیره‌ای در این زمینه وجود داشته باشد، به شریعت مربوط می‌شود و ربطی به حیثیت عقلا بودن مسلمانان یا ویژگی‌های قومی و ملی و تاریخی آنها ندارد.

راه کشف امضای معصوم

- شهید صدر - رضوان الله تعالى عليه - می فرمایند: در اینجا احراز امضاء سیره از سوی معصوم - علیه السلام - شبیه به برهان «ان» است؛ یعنی از معلول پی به علت می بریم. معلول وجود سیره موجود در زمان معصوم - علیه السلام - و علت امضاء او و منشأ بودن وی برای چنین سیره و ارتکازی است.

راه كشف امضای معصوم

- ما فرض کرده‌ایم مردم زمان شارع؛ یعنی همان‌هایی که در اطراف حضرت زندگی می‌کنند و از اصحابش هستند و با وی ارتباط دارند و مسائل خود را از او سؤال می‌کنند، همه در امری که مربوط به دین است، منش خاصی دارند.

راه کشف امضای معصوم

- در چنین فرضی حتماً خودِ شارع، خودِ قانونگذار و آورنده این دین، چنین روشی را پایه گذاری کرده است؛ چون این احتمال که منشأ این روش غیر از شارع باشد و برای هیچ یک از مسلمانان هم اصلاً این سؤال پیدا نشود که آیا شارع نسبت به چنین مطلبی موضعی دارد یا نه و هیچ یک از ایشان هم سؤال نکند، بر اساس حساب احتمالات محال است.

راه کشف امضای معصوم

- همچنین این احتمال که همه این جمع از چنین مسأله غافل بوده‌اند، قابل اعتنا نیست. شاید یک نفر، دو نفر، سه نفر و ... غفلت کنند، اما اینکه همه غفلت کنند و هیچ کس سؤال نکند، بعید است و اگر از حضرت سؤال کرده بودند و حضرت نظری بخلاف سیره یا ارتکاز ایشان می فرمود، حتماً در روایات نشانه‌هایی از این نظر حضرت پیدا می شد.

راه کشف امضای معصوم

- البته عقلاً محال نیست که همه جماعت متدین و متشرع زمان شارع در یک مسأله شرعی یک روش داشته باشند و آن روش هم از شارع نشأت نگرفته باشد و اتفاقاً همه یک روش پیدا کرده باشند و هیچ یک هم از شارع هیچ سؤالی نکنند؛ به عبارت دیگر اگر چنین چیزی تحقق یابد، نه اجتماع نقیضین و نه دور و نه تسلسل و نه هیچ محال دیگری پیش نمی آید اما به حسب عادت و بر اساس حساب احتمالات تحقق چنین چیزی محال است.

راه کشف امضای معصوم

- این استدلال فقط مخصوص زمان خودِ معصومین - علیهم السلام - است. از آن دوران که جدا شویم و به زمانی وارد شویم که به اصطلاح فقها دیگر امام - علیه السلام - حضور مشهودی در جامعه ندارد، دیگر این بحث به این شکل نخواهد بود.

راه کشف امضای معصوم

- در حقیقت امام زمان -- عج الله تعالی فرجه الشریف -- الله تعالی فرجه الشریف -- وجود دارند ولی از نظرها غایب اند.
- مثلاً اگر در این دوران گروهی از متشرعه (فقها) در یک مسأله‌ای اتفاق نظر داشته باشند (اجماع) به این بحث مربوط نمی‌شود و در بحث اجماع بررسی می‌گردد. (بحوث فی علم الأصول، ج ۴، ص ۲۴۲).

راه کشف امضای معصوم

- امضای سیره و ارتکاز عقلا
- شهید صدر - رضوان الله تعالى عليه - می فرمایند در سیره عقلا مسأله این طور نیست؛ یعنی اگر مردم زمان معصوم - علیه السلام - سیره‌ای ارتکازی دارند که برخاسته از حیثیت عقلایی آنها است، باید احراز کنیم که شارع با چنین سیره یا ارتکازی موافق است یا نه.

راه كشف امضای معصوم

- ممکن است در دوره معصوم - علیه السلام - مسلمانان سیره یا ارتکازی داشته باشند که شارع آن را قبول ندارد. و آنها به دلیل جنبه عقلایی یا عربی خود بدان ملتزم باشند.

راه كشف امضای معصوم

- بنابراین صرف اینکه عقلای زمان معصوم - علیه السلام - این کار را می‌کردند، برای اینکه آن کار شرعاً مقبول باشد، کافی نیست؛ چه رسد به عقلای زمان ما.

راه کشف امضای معصوم

- برای احراز امضاء باید دو قضیه شرطیه را به هم ضمیمه کرد:
- ۱- اگر سیره یا ارتکازی در زمان شارع وجود داشت و شارع آن را قبول نداشت، آن را ردع می‌کرد.
- ۲- اگر شارع سیره و ارتکاز زمان خودش را ردع می‌کرد، این ردع به ما می‌رسید؛ یعنی اگر واقعاً و ثبوتاً ردعی وجود داشت، حتماً اثباتاً به ما می‌رسید.

راه كشف امضای معصوم

- اگر این دو قضیه درست باشند، نتیجه می‌گیریم که شارع این سیره و ارتکاز را قبول داشته و امضاء کرده‌است.